

تحلیل جامعه‌شناختی حیات اجتماعی حاشیه‌نشینان نایسر در شهر سنندج: زندگی بر مدار رنج

۲۷۹

مقدمه: حاشیه‌نشینی مصداق بارز نابرابری در برخورداری از فرصتهای حیات اجتماعی مطلوب و شکوفایی فردی/اجتماعی در هزارتوی زندگی شهری و حکایت زیست برمدار رنج برای دستیابی به حداقلهاست. پژوهش حاضر با تکیه بر انگاره حق به شهر، در پی تحلیل حیات اجتماعی حاشیه‌نشینان ناحیه منفصل شهری نایسر در شهر سنندج است.

روش: رویکرد اتخاذشده برای این پژوهش، کیفی بوده و از روش تحلیل محتوای کیفی استقرایی برای احصای زمینه‌ها، بسترها و عوامل مداخله‌گر به میانجی مصاحبه با تعداد ۱۲ نفر از ساکنان جامعه هدف در خصوص تجارب زیسته‌شان استفاده شد.

یافته‌ها: داده‌های به‌دست‌آمده در سه دسته گزاره‌ها، مقولات فرعی و مقولات اصلی شامل؛ مهاجرت در پی زندگی، فعالیت شبکه‌های رانتهی ساخت‌وساز شهری، ضایع شدن حق به شهر، تکثر هویتی، ضعف زیرساختهای شهری، شکل‌گیری خرده‌فرهنگ بزهکاری، انگ اجتماعی بر حاشیه‌نشینان، بنیادگرایی دینی و تعمیق الگوی یادگیری همسالان دسته‌بندی شدند.

بحث: بی‌توجهی به اصل توانمندسازی روستاها و مسائلی چون نبود بهداشت، درمان، آموزش و فرصتهای اشتغال نقش مهمی در موج مهاجرت به شهرها و متعاقباً ناتوانی مهاجران در تأمین زندگی مطلوب در داخل شهر و ناگزیری از اسکان در حواشی شهر سنندج داشته است. انواع رانتهای مرتبط با زمین و مجوزهای ساخت‌وساز نیز در کنار نبود ارادهای ساختاری برای حل زیرساختی مشکلات، بر پیچیدگی و البته وخامت اوضاع افزوده است. اخیراً مهم‌ترین نگرانی از گسترش نایسر همانگونه که در مصاحبه‌ها نیز به آن اشاره شده است، رشد بی‌رویه و شبکه‌ای بنیادگرایی دینی از نوع سلفی‌گری بر بستر فقر، بحران معنا، پوچی و البته بزهکاری است که ملغمه‌ای از تعصب‌گرایی و گسترش باندهای فساد و جرم را به همراه داشته است.

۱. یعقوب احمدی

دکتر جامعه‌شناس، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۲. پرویز سبحانی

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. (نویسنده مسئول)

<psobhani63@gmail.com>

۳. فرهاد ابراهیمی

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

واژه‌های کلیدی:

حاشیه‌نشینی، رنج، حیات اجتماعی، سنندج، نایسر.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۰۵

Sociological Analysis of the Social Life of Naysar Marginal Residents in Sanandaj City: Life on the Path of Suffering

▶ **1- Yaghoub Ahmadi**
Ph.D. in Sociology, Faculty of
Social Sciences, Payam Noor
University, Tehran, Iran.

▶ **2- Parviz Sobhani**
Ph.D Student in Cultural
Sociology, Department
of Sociology, Faculty
of Humanities & Social
Sciences, University of
Kurdistan, Sanandaj, Iran.
(Corresponding author),
<psobhani63@gmail.com>

▶ **3- Farhad Ebrahimi**
M.A. in Sociology,
Department of Sociology,
Faculty of Humanities &
Social Sciences, University of
Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Introduction: Marginalization is a clear example of inequality in enjoying the opportunities of desirable social life and individual and social prosperity in the labyrinth of urban society and is a story of living on the path of suffering and Sisyphean effort to reach the minimum. The present study, relying on Henri Loefer's opinions about the concept of the right to the city, is in the pursuit of analyzing the social life of the marginal residents of the separate urban area in Sanandaj city.

Method: The approach adopted for this research is qualitative and from the inductive qualitative content analysis method with the usual procedure for counting the contexts, substrates and intervening factors in the formation of the target location and the living conditions of the interviewees (12 people) from the way of life. Their society has been used.

Findings: The obtained data were classified into three categories of propositions, major categories and central/main categories, which main categories include; Migration in pursuit of life, the activity of urban construction rentier networks, the loss of the right to the city, the plurality of identities, the weakness of urban infrastructures, the formation of a micro-culture of crime, tolerating social stigma on marginalized people, religious fundamentalism and deepening the peer learning model.

Discussion: The study found that villages are being ignored and there aren't enough programs to help them improve. This, along with problems like not having access to healthcare, education, and jobs, is causing people to move to cities. As a result, immigrants are struggling to have a good life in the city center and are being forced to live in the suburbs of Sanandaj. All types of rentiers related to land and building permits have contributed to the mess, along with the lack of commitment and drive to fix infrastructure problems. The main worry lately has been the unchecked spread of religious extremism like Salafism, fueled by poverty, a crisis of purpose, and of course, criminal behavior. This has led to a dangerous mix of religion, bias, and gang violence.

Keywords:

Slum-dwelling, suffering, social life, Sanandaj, Naysar

Received: 2024/03/03

Accepted: 2024/07/27

Citation: Ahmadi Y, Sobhani P, Ebrahimi F. (2024). Sociological Analysis of the Social Life of the Marginal Residents of Naysar in the City of Sanandaj: Life on the Path of Suffering. *refahj*. 24(94), : 9 doi:10.32598/refahj.24.94.4510.1

URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-4316-fa.html>

Extended Abstract

Introduction

Marginalism, or in other words, informal settlement, is a clear example of inequality in enjoying opportunities for a desirable social life and personal and social prosperity in the labyrinth of urban society, and a story of living on the path of suffering and Sisyphean effort to reach the minimum. In Iran, the problem of people being pushed to the outskirts of cities, especially in big cities and provincial capitals, has been getting worse. 6,205,413 people in Iran's cities, which is about 9.71% of the total urban population, have been identified as marginalized according to the most recent stats. Of course, according to some sources, the number of marginalized people in Iran is much higher, and some sources have even estimated its amount to nineteen million people at the present time (Online Hamshahri Newspaper, 2021). In the province of Kurdistan and specifically in the city of Sanandaj, the expansion and increase in the number and scope of marginalization has been in a very alarming and serious situation in various dimensions. More than half of the 1.6 million people in the province are living on the outskirts of urban areas, according to reports. Sanandaj, being the capital of Kurdistan province, has the most number of poor residents in the province. In fact, it's three times higher than the average for the country with a poor population. The largest group of poor people, around 120,000 individuals, live in the specific urban area of Naysar, which covers about 400 hectares. Therefore, the current research tries to analyze this issue, the living conditions and the continuity of life of the residents of the marginal areas in Naysar, Sanandaj.

Method

The current research is a qualitative study of the content analysis type with an inductive approach. In the current research, the statistical population included professors and other elites of universities in Sanandaj city as well as marginal citizens in Naysar, and the data collection tool was through semi-structured interviews with the interviewees until reaching theoretical Saturation. Snowball sampling was also used to find samples. Also, in the analysis of the data, the contractual content analysis method was used, and the interviews were conducted word by

word every time, and the process of coding, analysis, and determination of categories was carried out.

Findings

While editing and organizing the data, we identified and sorted out 9 main categories, 27 subcategories, and a bunch of individual items. The data collected were categorized into three groups: propositions, major categories, and central/main categories. Some of the main categories with their major categories include; 1. Migration for a better life (Rising demand for fake jobs - Lack of affordable housing - The failed promise of urban development); 2. Urban construction rentier networks (Change of land use - Evasion of the law by marginal residents - Construction of housing away from specialized supervision); 3. Loss of the right to the city (Violation of citizen's rights - Alienation of non-natives - Worsening the struggle to access city services); 4. Multiple identities (Multiculturalism of the residents - Small-scale groupism - Diversity of the population); 5. Poor urban infrastructure (Weakness of sustainable urban development measures - Low urban services - Inefficiency of urban government programs); 6. Micro-formation of delinquent culture (Naysar as a breeding ground for criminals - Aggravation and proliferation of moral deviations - A decline in the sense of social security); 7. Social stigma towards marginalized groups (The experience of the different views of the surrounding people - The intensification of the feeling of frustration - The representation of Naysar as a garbage dump of the city); 8. Religious fundamentalism (Religious division among the residents - The spread of Salafism - The independence of mosques) and 9. Enhancing peer learning (Showing addiction and alcoholism in the public space - Parents' concern about the future of their children - Stimulation to the participatory experience of delinquency).

Discussion

The people living on the margins in Naysar go through a lot of tough times - they deal with suffering, poverty, violence, inequality, and the constant feeling of being left behind and ignored. The people in Naysar district see their lives as full of struggles and worries about their future and their children. They think of Naysar as a place where all kinds of trouble, bad behavior, and strange things happen.

Agents and officials ignoring Naysar situation for years has almost made it impossible to solve the current crisis. The absence of proper infrastructure in the rural areas of Naysar has made it really difficult to get anything done there. Basically, living in Naysar means dealing with a lot of pain, suffering, and worry about what's to come. Finally, the situation in the separate urban area of Naysar on the outskirts of Sanandaj city is really worrying for families about their kids' future. The people living there are going through a lot of pain. On top of that, dealing with land rents and construction permits is making things even more complicated. The lack of effort to fix these issues is just making everything worse. The health situation and access to treatment and health services for the residents in this area are really not good at all. The residents of this area have to often travel to the main part of Sanandaj because there aren't good medical centers here and the doctors won't help them out. In terms of having urban facilities and services such as public transportation services, recreational spaces, libraries, sports clubs, swimming pools, playgrounds, etc., it is not suitable. A huge number of teenagers and young people do not have the necessary facilities to spend their time well. Due to the lack of sports spaces and even suitable educational spaces with low cost, many teenagers and young people of this area turn to actions such as street-walking and alley-walking, individual and collective fights and fights, cooperation with petty drug gangs. Believing in fundamentalism, and many other small and big issues.

Ethical considerations

Author's contributions: Yaghoob Ahmadi contributed in theoretical and methodological part. Parviz Sobhani contributed in theoretical, methodological and analyzing the data and Farhad Ebrahimi contributed in gathering the data and interviews.

Funding: No financial support was received from and institution and organization for the preparation of the paper.

Conflict of interest: There is no conflict of interest among the authors.

Following the ethics of the research: In the paper, all rights related to research ethics have been kept by the authors.

مقدمه

فضای موجود میان مناطق روستایی و شهری، حائز ویژگیهای خاصی است که نه می توان آن را صرفاً شهری نامید، نه روستایی. این مناطق که عمدتاً در حواشی شهرها قرار دارند، نه از دینامیسمهای توسعه همچون مناطق شهری برخوردارند، نه مانند مناطق روستایی بی بهره از امکانات شهری هستند (سپورنا، ۲۰۱۸). در واقع ساختار فضایی این مکانها که غالباً آنها را نواحی حاشیهای شهری یا نواحی منفصل شهری می نامند، شرایطی مختص به خود دارد. چیرگی اقتصاد سرمایه دارانه مبتنی بر شهر، بی برنامه گیها و نارساییهای سازمانهای دولتی ذی ربط و نابرابری فزاینده در بسیاری از کشورهای جنوب (از جمله در ایران)، مهاجرت گسترده روستاییان از مناطق روستایی به شهری را به همراه داشته است (پوپسکیو، ۲۰۲۰). در واقع چنین وضعیتی در این کشورها، سبب شده است تا افراد در پی دسترسی به امکانات بهتر و برخورداری هرچه بیشتر از ثروتهای نهفته در فضای شهر، مبدأ زندگی خود در روستاها را به قصد اسکان و ادامه زندگی در شهرهای بزرگ ترک کنند (روزانوف، ۲۰۱۵). این روند با ناکارآمدی دولتها و نظام برنامه ریزی شهرها در تأمین نیازهای نخستین این افراد همچون مسکن و اشتغال، به گسترش سکونت گاههای غیررسمی در حواشی شهر کمک شایانی کرده است؛ به طوری که اینک یک سوم از افراد ساکن در بسیاری از شهرهای جنوب در چنین سکونت گاههایی زندگی می کنند (مابوزا و مابوزا، ۲۰۲۰).

حاشیه نشینی در نواحی شهری همواره با تغییراتی آنی همراه است که می توان آنها را در سه دسته مسائل اقتصادی، محیطی و اجتماعی دسته بندی کرد. این مناطق دربرگیرنده اسکان بخشی از جمعیت شهری است که در بیرون از بازار رسمی زمین و مسکن شکل گرفته است. بسیاری از ساکنان این مناطق حاشیهای دارای مشاغل غیررسمی و کاذب، ناپایدار، درآمد

1. Spórna
3. Rusanov

2. Popescu
4. Mabuza and Mabuza

نامنظم و فاقد هرگونه پس‌انداز درخور هستند. آنها برای تأمین مایحتاج روزانه خود باید کار کنند و با اندک درآمد به دست آمده روزگار بگذرانند. در برهه‌های مختلف برای مقابله با پدیده اسکان غیررسمی در سکونت‌گاه‌های حاشیه‌ای، دولت‌ها سیاست‌ها و رویکردهای مختلفی را همچون نادیده‌انگاری حاشیه‌نشینان، درپیش‌گرفتن رویکرد قهری همچون حذف و تخلیه اجباری، مسکن عمومی تا رویکردهای مشارکتی، مکان-خدمات، بهسازی، توانمندسازی و بازآفرینی شهری در پیش گرفته‌اند، اما هر یک از این رویکردها به دلایل مختلفی در هر کشور یا منطقه با مشکلاتی روبرو شده‌اند (کوواکس و همکاران، ۲۰۱۹).

در ایران نیز وضعیت حاشیه‌نشینی نه تنها جدای از وضعیت موجود در اکثر کشورهای جنوب نیست، بلکه به‌مراتب رشد حاشیه‌نشینی در اطراف اغلب شهرهای ایران و به‌ویژه شهرهای بزرگ و عمدتاً مراکز استانها فزاینده بوده است. طبق آخرین آمارهای موجود ۴۱۳/۲۰۵/۶ نفر معادل با ۷۱/۹ درصد از کل جمعیت شهری ایران حاشیه‌نشین اعلام شده‌اند. البته به‌زعم برخی منابع، آمار حاشیه‌نشینی در ایران به‌مراتب بیشتر بوده و حتی برخی منابع میزان آن را در برهه کنونی تا نوزده میلیون نفر نیز تخمین زده‌اند (روزنامه همشهری آنلاین، ۲۰۲۱). منبعی دیگر نیز جمعیت حاشیه‌نشین در ایران را در حال حاضر چهارده میلیون نفر تخمین زده است (روزنامه فرهیختگان، به نقل از پایگاه خبری دانشجو، ۲۰۲۲).

در استان کردستان و به‌طور خاص در شهر سنندج گسترش محدوده حاشیه‌نشینی در وضعیت بسیار نگران‌کننده و وخیمی قرار دارد و با وجود بروز نشانه‌های جدی وخامت اوضاع، تلاش یا برنامه‌ای سازمان‌یافته و منظم از هیچ‌سویی برای تقلیل مسائل آن انجام نگرفته است. خبرگزاری ایرنا (۲۰۱۹) در گزارش خود با عنوان «حاشیه‌نشینی کردستان در حال پیشی‌گرفتن از جمعیت رسمی است» به نقل از عضو هیئت‌مدیره شرکت عمران و بهسازی شهری اعلام کرد که ۵۳۷ هزار نفر از جمعیت ۱.۶۰۰.۰۰۰ کردستان در محدوده‌هایی ساکن

هستند که برخورداری آنان از متوسط امکانات هم بسیار پایین تر است.

سنندج به عنوان مرکز استان، از بیشترین بافت حاشیه نشین در سطح استان برخوردار است؛ به طوری که سه برابر میانگین کشوری دارای جمعیت حاشیه نشین بوده و بیشترین آنها (حدود ۱۰۰.۰۰۰ نفر) در ناحیه منفصل شهری نایسر (با حدود ۴۰۰ هکتار) زندگی می کنند. در واقع رشد حاشیه نشینی در ناحیه منفصل شهری نایسر از بسیاری جهات حائز اهمیت است؛ نخست اینکه نایسر به سبب جدایی از شهر سنندج، به کانونی برای انواع جرائم و بزهکاریهای اجتماعی تبدیل شده است. در کنار این جرائم، ما شاهد رشد افراط گرایی دینی در این ناحیه و تقویت هسته های بنیادگرایی و عضویت فراگیر شهروندان در این شبکه های بنیادی از اقصی نقاط استان هستیم. از طرف دیگر علاوه بر مسائلی که بدانها اشاره شد، اسکان برخی از زندانیهای تبعیدی دیگر استانها در این ناحیه سبب شکل گیری چندفرهنگی گرایی و سکونت خانواده هایی با آراء، باورها، اعتقادات و پیشینه های مختلف فردی و خانوادگی شده که هر آن امکان بروز خشونت های فیزیکی را به همراه دارد.

ضعف دستگاه های خدمات رسان، خلأ نظارت صحیح و در کل، رهاشدگی این ناحیه، نایسر را به منجلابی از مسائل اجتماعی تبدیل کرده است که پیامدهای آن نه تنها خود نایسر، بلکه کل شهر سنندج را نیز فرا گرفته است. با این حال مقصود از مطالعه حیات اجتماعی حاشیه نشینان در نایسر، تمامی ابعاد و جوانبی است که زندگی اهالی نایسر را تحت تأثیر قرار داده است. زندگی این مردم در گیرودار انواع کژکار کردیهای ادارات و سازمانهای ذی ربط، سودخواهی رانت خواران و مالکان زمین در این ناحیه و تکثر گرایی فرهنگی، مذهبی و قومی دستخوش تغییرات شگرفی شده است؛ به گونه ای که در باتلاق سنت گرایی و مُدرن شدن دست و پا می زند.

در نایسر زندگی بیشتر جنبه زیست دارد و مالمال از روایت طردشدگانی است که نایسر را به عنوان پناهگاه ناگزیر خود برگزیده اند. نایسر برای این افراد، انگ نایسری بودن به همراه

دارد و این انگ با خود مجموعه‌ای از برچسبهای ریزودرشت و متمایزکننده را به همراه دارد. نکته جالب این است که زندگی در هیچ‌کدام از حاشیه‌نشینهای دیگر سنندج این‌گونه برچسبها و انگهای بدنام‌کننده را به همراه ندارد و این فقط ناحیه نایسر است که تداعی‌گر انگاره‌های مختلف در نزد شهروندان سنندج است. با توجه به آنچه در مورد این ناحیه گفته شد، پرسش اصلی این پژوهش این است که ساکنان ناحیه حاشیه‌نشین نایسر چه روایت‌هایی از تجربه‌زیسته خود در این ناحیه دارند؟ در کنار پرسش اصلی، پرسشهای دیگری نیز مطرح هستند؛ اینکه حاشیه‌نشینان چه زمینه‌ها و بسترهایی را در شکل‌گیری تصویر کنونی از نایسر دخیل می‌دانند؟ چه عوامل مداخله‌گری به تشدید وضعیت کنونی نایسر منجر شده است؟ و چه راهکارهایی را می‌توان برای تقلیل مسائل این ناحیه ارائه داد؟

پیشینه تجربی

هدایت (۲۰۲۲) در پژوهش خود شکل‌گیری و بازتولید فضای نایسر را به سبب قدرت مالکان و بنگاه‌داران و همچنین نهادهایی همچون شهرداری می‌داند که سبب طرد حاشیه‌نشینان این منطقه شده و به پدیده‌هایی چون روستایی‌بودن زیرساختهای شهری، ساخت‌وساز بی‌رویه و قاچاق خدمات شهری، نبود برنامه‌ریزی راهبردی شهری و نبود تعامل در سازمانهای مسئول و شرایط ناپایداری اجتماعی-اقتصادی در این ناحیه دامن زده است.

جمینی و همکاران (۲۰۲۲) نارسایی قانونی-حقوقی در کنار هرج‌ومرج فضایی را از عوامل اصلی زوال فضای شهری در منطقه نایسر برشمردند. طبق پژوهش صفری و عوض‌نیا (۲۰۲۱) وضعیت حاکم بر ناحیه منفصل شهری نایسر در سنندج و تجربه‌زیسته ساکنان آن بیش از اینکه حاصل انتخابی فردی باشد، در پیوند با مکانیسم و منطق روابط نیروها است که سبب تولید و بازتولید نایسر کنونی می‌شود. کمان‌رودی و جعفرپور (۲۰۲۰) با تأکید بر

نواحی حاشیه‌نشین شهری در سندج، نقش رانت را در ارزش‌گذاری زمین و مسکن در نواحی منفصل شهری سندج و بروز تخلفات در کسب پروانه‌های ساخت‌وساز و اجرای بناهای ساختمانی بسیار تعیین‌کننده دانست.

باینگانی (۲۰۲۰)، مهم‌ترین مکانیسم‌های میانجی آسیب‌های اجتماعی در نایسر را تبعیض اداری و شهری، انگ بدنامی و تعلق مکانی نداشتن می‌داند. نتایج پژوهش محمدی و اداک (۲۰۱۹) در نایسر حاکی از مضامینی چون «دل‌زدگی از محله»، «رهاشدگی»، «بی‌اعتمادی» و «احساس استیصال در تغییر وضعیت» در میان حاشیه‌نشینان است که بر رنج اجتماعی آنها افزوده است.

واساروس و لِنرت^۱ (۲۰۲۲) در پژوهش خود دریافتند که حاشیه‌نشینی یکی از عوامل اصلی از بین رفتن زمینهای زراعی و تغییر کاربری غیرمجاز آنها به ساخت‌وساز بدون مجوز در حواشی شهرهاست. هلاوچک و همکاران^۲ (۲۰۱۹) در پژوهش خود دریافتند که تغییر مناطق روستایی به نواحی حومه شهرها با خود مسائلی چون تناقض و تقابل ارزشهای سنتی در مقابل ارزشهای مدرن یا سبک زندگی روستایی در مقابل سبک زندگی غربی، مشکلات ناشی از ترافیک و غیره را به همراه می‌آورد.

خیاط و همکاران (۲۰۱۷) نیز در پژوهشی در خصوص سبک زندگی در حواشی شهرها به این نتیجه دست یافتند که جمعیت حاشیه شهرها از جمله گروههایی هستند که شرایط محیطی نامناسبی برای دستیابی به سبک زندگی سالم و حفظ سلامتی مناسب دارند و ارتقا زیرساختها باید در دستورکار دولتها قرار گیرد.

ناحیه حاشیه‌نشین نایسر با انبوهی از مسائل و مشکلات، همواره در سالهای اخیر سوژه‌ای مهم برای پژوهشگران بوده است که هرکدام بنا به حوزه مطالعاتی و پژوهشی خود لایه‌هایی

1. Vasárus and Lennert

2. Hlavcek

از مسائل و مشکلات موجود در این ناحیه را توصیف، تبیین و واسازی کرده‌اند. پژوهش‌های یادشده فوق نیز از این قاعده مستثنی نبوده و به مسائل ریشه‌دوانده در این ناحیه از جمله انواع آسیبها و بزهکاریهای اجتماعی، فساد اداری و رانت، هرج و مرجهای اجتماعی، تشدید شکافهای فرهنگی، بروز تنشهای گروهی اشاره کرده‌اند. در واقع وجه تمایز این پژوهش با غالب پژوهشهای انجام‌گرفته در این است که در کنار تمامی این مسائل به مسائل و پدیده‌های دیگری پرداخته شده است که تاکنون محل تحقیق و مطالعه نبوده‌اند. از جمله این مسائل می‌توان به رشد تفکرات بنیادی دینی، گذار جرائم از حوزه فردی به حوزه‌های سازمان‌یافته، مسائل مربوط به تبعیدها در این ناحیه، خلأ انگیزه و محرک ساختاری برای حل مسائل و نبود برنامه‌ای منسجم، بنیادی و پایدار برای حل مشکلات از طرف سازمانهای مسئول اشاره کرد.

چارچوب مفهومی

شهری‌سازی و حاشیه‌سازی شهری

درحالی‌که گفتمانهای کنونی در پژوهشهای شهری عمدتاً بر فرایندهای شهری‌سازی مجدد و اصالت‌بخشی به نواحی درون‌شهری متمرکز است، مناطق حاشیه شهرها در بسیاری از کشورهای پیشرفته، در حال پیشرفت و توسعه نیافته هنوز بخشی کلیدی از مناطق شهری به حساب می‌آیند. جهان به طور فزاینده‌ای به سمت شهری‌شدن پیش می‌رود، حال آنکه جهان شهری نیز به طور فزاینده، به حاشیه شهرها کشیده شده است (کلوسن و رو، ۲۰۱۲). در منظر اجتماعی-اقتصادی، نواحی حاشیه‌نشین شهری همواره چیزی بیش از یک مقوله خاص فضا یا قلمرو، مکانی در جداره‌های شهرها و دورتر از شهرها هستند. در واقع نواحی حاشیه‌ای پناهگاه میلیونها نفری هستند که در پی سبک زندگی مطلوب به سکونت در شهرها

پناه می‌آورند که در ابتدا از آن به‌عنوان یوتوپای بورژوازی^۱ یاد می‌شد (فیشمن^۲، ۲۰۰۸). این پدیده پس از جنگ جهانی دوم صورتی عام در سراسر جهان یافت.

حاشیه‌نشینی در کل به مکانی برای جذب مهاجران از روستا به شهر، تامین‌کننده مسکن ارزان‌قیمت برای میلیون‌ها نفر و ایجادکننده زیرساختهای اولیه محله در شهرهای عمدتاً در حال توسعه بدل شده است (دوی^۳ و همکاران، ۲۰۰۲). به‌زعم آبرامز، مناطق حاشیه‌ای از جمله مناطقی هستند که از نظر زیرساختها و تسهیلات شهری و کیفیت واحدهای مسکونی از استانداردهای مطلوبی برخوردار نیستند و در اراضی نامناسب شهری استقرار یافته‌اند (پورمحمدی و جهان‌بین، ۲۰۰۹).

از منظر سازمان ملل، سکونت‌گاههای حاشیه‌ای از جمله سکونت‌گاههای غیررسمی‌ای هستند که در آنها، گروهی از افراد بی‌بضاعت و فقیر با حداقلهای زندگی، گذران عمر می‌کنند. این افراد، دسترسی ضعیفی به آب آشامیدنی سالم، خدمات درمانی و بهداشتی، امکانات شهری و فرصتهای آموزشی و تفریحی مطلوب دارند (مابوزا و مابوزا، ۲۰۲۰).

حق به شهر^۴

انگاره حق به شهر از درون جنبشهای اعتراضی همچون جنبش تسخیر وال‌استریت، جنبش میدان تسخیر مصریها، جنبش مردم استانبول در میدان تقسیم علیه تغییرات شهری غیردموکراتیک، جنبش مردم اسپانیا و تسخیر میدان خورشید و بسیاری جنبشهای دیگر در یکی دو دهه گذشته متولد شد.

مفهوم حق به شهر را نخستین بار هانری لوفبور در سال ۱۹۶۸ در مقاله‌ای با عنوان "Le droit a la ville" که در مجموعه‌ای به نام نوشته‌هایی در باب شهر (۱۹۹۶) به انگلیسی ترجمه شد، مورداستفاده قرار داد. لوفبور و جنبشهای اجتماعی به‌ویژه جنبش دانشجویی

1. bourgeois utopia
3. Dovey

2. Fishman
4. right to the city

پاریس در می ۱۹۶۸ تأثیری دوجانبه برهم داشتند و مفهوم حق به شهر باید در زمینه تاریخی آن درک شود.

در ایران، خواسته‌ها و مطالبات برای فضاهای شهری منطبق بر نیازهای مدنی شهروندان در زیست روزمره شهر به‌وضوح دیده می‌شود. فضاهای خودگردانی که از سلطه عرصه دولتی می‌گریزند، تلاش ساکنان محله‌های فقیرنشین و مناطق حاشیه‌نشین برای ارتقای کیفی محیط که دیگر نمی‌توانند منتظر مداخله نهادهای رسمی دولت باشند، ظهور نهادهای مردمی را به همراه داشته تا با هم‌فکری و همکاری آنها بتوانند در ارتقای کیفیت زندگی در این مناطق حاشیه‌ای و فقیر گامهای بیشتر و مؤثرتری بردارد و دست به بازتولید فضای شهری با توزیع برابر ثروت شهری بزند (لوفبور، ۱۹۹۶).

توجه به حق به شهر در ایران - و در پژوهش حاضر، منطقه حاشیه‌نشین نایسر در شهر سنندج، مرکز استان کردستان ایران - برای مقابله با کژکارکردی شهر ضرورتی تام دارد و با توجه به اهمیت در حال ظهور آن در گفتمانهای مدنی، دانشگاهی و تخصصی درباره شهر، جا دارد بدان به طور ویژه پرداخته شود.

حق به شهر و تولید فضا

انگاره حق به شهر لوفبور با نظریه «تولید فضا» ی او پیوند دارد. نکته اصلی در تولید فضا این است که سرمایه‌داری به‌واسطه اشغال، تولید فضا و سودمندیهای ناشی از آن قادر به حفظ و بازتولید خود شده است. لوفبور تاریخ فضا را با حرکتی اجتماعی-تاریخی، از فضای مطلق پیشاتاریخی به فضای انتزاعی سرمایه‌داری ترسیم می‌کند و بر این باور است که در نهایت، تناقضات و شکافهای موجود در فضای انتزاعی سرمایه‌داری به چندبعدی‌شدن فضای دگرگون‌شده منجر می‌شود.

1. Lefebvre

2. space production

نتیجه پژوهش لوفبور روی فضای سرمایه‌داری این است که این فضا تکه‌تکه است، الزامات اقتصاد سرمایه‌دارانه را شکل داده و دخالت دولت در مدیریت و تسلط بر فضا را به نفع خود به همراه داشته است. دولت، از طریق نقش خود به‌عنوان تامین‌کننده زیرساختها و مدیریت منابع، شکل‌گیری فضای انتزاعی را تسهیل می‌کند. دولت فعالانه در تولید فضا مداخله و با آن به‌منزله ابزاری سیاسی برخورد می‌کند. در این حالت، فضا بستری مناسب برای تولید نظم اجتماعی موردنظر است؛ به این معنی که برای برخی نواحی امتیازها یا محدودیتهایی قائل می‌شود و برخی دیگر را به حال خود رها می‌کند.

طرحهای منطقه‌بندی، بستری برای تقویت هنجارهای قانونی مسلط و دستورالعملها و قواعد متداول و پذیرفته‌شده نیز هستند. نقشه‌های پهنه‌بندی تراکمی، کاربری اراضی و برنامه‌ها و طرحهایی از این قبیل با شیوه معمول، همگی واجد و تحمیل‌کننده نظم سلسله‌مراتبی از سوی دولت بر فضا است. دولت بر فضای انتزاعی تحت نظارت خود، اعمال قهر می‌کند. فضای انتزاعی اگرچه ممکن است غیرخشن و صلح‌آمیز به نظر برسد اما ذاتاً خشن است. به عقیده لوفبور فضای انتزاعی در بازتولید روابط اجتماعی سرمایه‌دارانه نقش نیروی محرک را دارد (لوفبور، ۱۹۹۱).

روش

پژوهش حاضر، نوعی مطالعه کیفی از نوع تحلیل محتوا با رویکرد استقرایی است. مشارکت‌کنندگان شامل شهروندان حاشیه‌نشین در نایسر بودند و ابزار گردآوری مصاحبه‌های نیمه‌ساخت یافته با مصاحبه‌شونده‌ها (به تعداد ۱۲ نفر) تا رسیدن به اشباع نظری بوده است. با توجه به ماهیت پژوهش حاضر، نمونه‌گیری گلوله‌برفی نیز برای یافتن نمونه‌ها مورد استفاده قرار گرفت. همچنین در تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای عرفی استفاده شد و مصاحبه‌ها هر بار به صورت کلمه‌به‌کلمه پیاده شده و فرایند گدگاری و تحلیل و تعیین مقولات نیز انجام می‌پذیرفت.

در فرایند اعتبارسنجی داده‌های به‌دست‌آمده ضمن مشورت و هم‌فکری با اساتید و پژوهشگران حوزه آسیب‌های اجتماعی و مسائل حاشیه‌نشینی، مقایسه‌ای میان مطالب علمی چاپ‌شده و نتایج به‌دست‌آمده صورت گرفت.

میدان پژوهش، منطقه حاشیه‌ای نایسر در شرق شهر سنندج است. حاشیه‌نشینی در سنندج به نسبت جمعیت ساکن در آن، سه برابر میانگین کشوری است. در سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت سنندج ۳۷۵۲۸۰ نفر اعلام شد که ۰۵/۱۲ درصد آن را نواحی منفصل شهری تشکیل دادند. این ناحیه در گذشته یکی از روستاهای اطراف سنندج بود و از سال ۱۳۸۵ به ناحیه منفصل شهری ارتقا یافت. جمعیت‌پذیری این منطقه حاشیه‌ای در چند سال گذشته کماکان دارای روند صعودی بوده است به‌گونه‌ای که در سال ۱۳۹۹ جمعیت آن به حدود ۸۵۰۰۰ نفر افزایش یافت و البته برآوردها برای دوره اخیر، جمعیتی بالغ بر ۱۰۰۰۰۰ نفر بوده است.

بررسی نرخ رشد جمعیت نایسر در سالهای اخیر نشان می‌دهد، نرخ رشد جمعیت در بازه‌های زمانی سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵؛ ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵؛ ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰؛ ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ و ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ به ترتیب ۷/۷۲، ۲۹/۵۴، ۱۶/۰۳، ۱۲/۶۷ و ۱۶/۵۶ درصد بوده است (جمینی و همکاران، ۲۰۲۲). نرخ رشد جمعیت در نایسر یازده برابر میانگین کشوری است؛ به‌طوری‌که میانگین رشد جمعیت در کشور ۲.۱۳ درصد است، این میانگین در نایسر، حدود ۲۲.۸۰ درصد تخمین زده شده است که بخش عمده آن ناشی از مهاجرپذیری این ناحیه است (پایگاه اطلاع‌رسانی شهرداری سنندج، ۲۰۲۲). در جدول ۱، اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شونده‌ها ارائه شده است.

جدول ۱: اطلاعات جمعیت شناختی مصاحبه شونده‌ها

مدت سکونت	وضعیت سکونت	وضعیت تأهل	سن	جنسیت	مصاحبه شونده
۹ سال	مستأجر	متاهل	۴۸	زن	زهرا
۶ سال	مستأجر	مجرد	۲۷	زن	سارا
۵ سال	مستأجر	متاهل	۴۰	مرد	علی اکبر
۵ سال	مستأجر	متاهل	۵۵	مرد	ایوب
۴ سال	مستأجر	مطلقه	۳۵	زن	سحر
۳ سال	مالک	متاهل	۲۸	زن	کیفسان
۲.۵ سال	مالک	متاهل	۳۰	مرد	راشد
۱ سال	مستأجر	متاهل	۴۳	مرد	رحیم
۵ سال	مالک	متاهل	۳۸	مرد	کاوه
۳ سال	مستأجر	مطلقه	۴۸	زن	آمنه
۲ سال	مستأجر	مجرد	۲۳	زن	سونیا
۱.۵ سال	مالک	مطلقه	۳۱	زن	سوما

یافته‌ها

پس از تحلیل داده‌ها، تعداد ۱۰ مقوله اصلی، ۳۰ مقوله فرعی و تعداد قابل توجهی کد به شرح جداول ذیل شناسایی، احصا و دسته‌بندی شدند که در ادامه نیز مورد تحلیل قرار می‌گیرند.

جدول ۲: کدها و مقولات فرعی و اصلی

مقولات اصلی	مقولات فرعی	کدها
تجزیه زندگی	افزایش تمایل به مشاغل کاذب	نبود فرصتهای شغلی مولد و درآمدزا / رشد گرایش به مسافرکشی و دست‌فروشی در داخل شهر / نبود درآمد مناسب
	ناتوانی در تأمین مسکن مناسب	مشکل رهن و اجاره‌بها در داخل شهر / نارضایتی از وضعیت کنونی سکونت / ارتباط منبع درآمد با محل انتخابی سکونت
	رؤیای فروخورده شهرنشینی	دستیابی به امکانات و خدمات شهری / آرزوی برخورداری از فرصتهای شغلی بهتر در شهر / فرار از محیط بسته و فاقد امکانات روستا
فعالین شبکه‌های رانگی در ساخت‌وساز شهری	تغییر کاربری اراضی	تبدیل زمینهای کشاورزی و بایر به سکونت‌گاههای غیرمجاز / سود قابل توجه در صدور مجوزهای غیرقانونی برای ساخت مسکنهای بدون کارشناسی
	قانون‌گریزی حاشیه‌نشینان	میل به دورزدن قانون برای دسترسی به امکانات اولیه زندگی / دریافت مجوزهای بی‌رویه ساخت مسکن و دریافت غیرقانونی انشعابات به میانجی رابطه‌بازی
	ساخت مسکن به دور از نظارت‌های تخصصی	ساخت‌وساز بدون مجوز و کیفیت مهندسی / تغییر آمایش منطقه
تأثیر نهادن حاشیه‌نشینان به شهر	پایمال شدن حقوق شهروندی	نبود دسترسی به دفاتر و شعبات ادارات دولتی و خدمات قضایی / نداشتن ابتدایی‌ترین امکانات و تجهیزات رفاه شهری
	دیگری‌سازی از غیربومیان	منزوی کردن افرادی که از سر ناچاری از جاهای دیگر به نایسر مهاجرت کرده‌اند / درحاشیه قرارداد در عین درحاشیه‌بودن
	تشدید فلاکت در برخورداری از خدمات شهری	نبود شرایط رشد و ترقی شهری / نبود دسترسی به بنیادی‌ترین بسترهای پیشرفت فردی و اجتماعی / زوال سرمایه اجتماعی و نمادین افراد

مقولات اصلی	مقولات فرعی	کدها
رابطه بین شهروندان و شهرداری	چند فرهنگی بودن ساکنان	پذیرش افراد از فرهنگها و مکانهای مختلف با گرایشهای دینی و اخلاقی متفاوت
	گروه‌گرایی در مقیاس خرد	اسکان افرادی با پیشینه‌های قومی، طایفه‌ای و مذهبی متفاوت / تشکیل خُرده‌گروه‌های هویتی در میان نوجوانان و جوانان
	چندگونه‌گی جمعیت	مهاجرت از روستاهایی با وضعیت زبانی، مسلکی و هویتی متفاوت / اسکان جمعیتی با فقر نسبی در کنار گروه‌هایی با هدف کسب درآمد از مسیر قانون‌شکنی و بزهکاری
ضعف زیرساخت‌های شهری	ضعف اقدامات توسعه پایدار شهری	ترافیک سنگین در خیابانهای نایسر / طراحی نکردن برنامه‌هایی برای ارتقا زیرساخت‌های شهری
	خدمات شهری پایین	خاکی بودن کوچه‌ها و معابر تردد کثیف / ضعف در پاک‌سازی معابر سطح محلات توسط شهرداری / ضعف در ارائه خدمات اداری به مردم
	ناکارآمدی برنامه‌های دولتی شهری	ارائه طرح‌های شهری بدون پشتوانه فنی و شهرسازی / نبود برنامه‌های مفید برای آمایش مناسب سطح محلات نایسر
تسهیل‌گری در ده‌فرهنگ	نایسر به‌مثابه جولانگاه بزهکاران	فعالیت موادفروشان و متخلفان / وقوع متعدد نزاع‌های دسته‌جمعی / نایسر به‌مثابه مکانی برای زندگی ورشکسته‌ها
	تشدید و تکرر انحرافات اخلاقی	تشدید آسیب‌های اجتماعی نظیر بیکاری، طلاق، قتل‌های ناموسی و تردد آشکار معتادان
	فروکش احساس امنیت اجتماعی	مشکلات امنیتی در نتیجه مشکلات مالی و اقتصادی / هرج و مرج و آشفتگی در روابط اجتماعی افراد در محلات و خیابانهای نایسر / نبود همبستگی اجتماعی

مقولات اصلی	مقولات فرعی	کدها
رواداشتن انگ اجتماعی شهری: حاشیه‌نشینان	تجربه نگاه متفاوت اطرافیان	نبود دیدگاه مثبت نسبت به مردم نایسر از سوی ساکنان دیگر نقاط شهر / ارتباط دادن هرگونه اتفاق ناخوشایند در سطح شهر به مردم حاشیه‌نشین نایسر
	تشدید احساس سرشکستگی	احساس ناخوشایند از زندگی در نایسر / تنفر از اعلام عمومی زندگی کردن در نایسر
	بازنمایی نایسر به‌مثابه زیاده‌دان شهر	فرض بر وجود نایسر به‌مثابه مکانی برای پیشگیری از پراکندگی جرم و بزه در دیگر نقاط شهر / تبدیل نایسر برای نگهداری و نظارت بیشتر از راه دور بر خلاف کاران و جلوگیری از پخش شدن آنها در دیگر نقاط شهر
دادگرایی دینی مذهبی	دودستگی دینی / مذهبی میان ساکنان	مرزبندی سفت و سخت میان دوآلیته سلفی، غیرسلفی / تشدید تناقض و اختلاف میان گروه‌های دینی افراطی و بقیه
	رواج سلفیت	تمرکز خانواده‌های سلفی در محلات نایسر / فعالیت تبلیغی سلفیها در نایسر و عضوگیری
	استقلال مساجد	فعالیت برخی مساجد در راستای ترویج افراطی‌گری
تعمیق الگوی یادگیری هم‌سالان	نمایش اعتیاد و الکلیسم در فضای عمومی	فراهم‌بودن بستر و زمینه‌های دسترسی به مواد مخدر و مشروبات الکلی / تشدید ارتباطات معتادان و مشروب‌بها با نوجوانان و جوانان در سطح نایسر
	نگرانی والدین از آینده فرزندان	باور والدین به اثربخشی ناهنجاریها بر فرزندان / شایع شدن انحرافات و بی‌توجهی به هنجارهای اجتماعی بومی
	تهییج به تجربه مشارکتی بزه	تشدید تهدیدات و خطراتی که همواره در کمین افراد کم‌سن و سال است / ترغیب کودکان و نوجوانان توسط دوستان هم‌سن و سال

مهاجرت در پی زندگی

مهاجرت از روستا به شهر عمدتاً به واسطه نبود فرصت کار در روستا، بهداشت و خدمات رفاهی ضعیف، میل به رشد و ترقی و تجربه شهرنشینی و برخورداری از رفاه فرض‌انگاشته شهری و همچنین تأمین آینده فرزندان در مکانی با امکانات رفاهی و آموزشی بهتر و متنوع‌تر رخ می‌دهد. این موضوع در خصوص ناحیه منفصل شهری نایسر در سنندج صدق می‌کند. بسیاری از ساکنان این ناحیه در جستجوی زندگی بهتر و تجربه حیات شهری، روستاهای محل سکونت خود را به مقصد شهر سنندج ترک کرده و غالباً در نواحی حاشیه‌ای این شهر به‌ویژه نایسر ساکن شده‌اند.

سارا می‌گوید: «همش فکر می‌کردم، میشه تو شهر آینده‌ای ساخت، الان بعد از چند سال به این نتیجه رسیدم زندگی تو روستا خیلی شرافت داره به زندگی در جایی مثل نایسر. نه امکاناتی، نه خدماتی، نه امتیازی. واقعاً نمیشه گفت، ما از روستا اومدیم شهر، در واقع ما از روستا اومدیم روستای بزرگ‌تر.»

شهر فریب، همان مؤلفه‌ای است که می‌توان در اینجا بر آن تکیه کرد. شهر همواره فریبندگی‌هایی برای افراد، به‌ویژه برای کسانی دارد که با فاصله از آن در محیطی کم‌برخوردارتر زندگی می‌کنند. فریبندگی‌های شهری در دهه‌های گذشته در جذب مهاجران به مناطق مرکزی و به‌ویژه شهرها نقش به‌سزایی داشته است. یکی از این فریبندگی‌ها، داشتن مسکن مناسب با امکانات رفاهی اولیه است که باعث می‌شود فرد روستایی در پی داشتن مسکنی مناسب، شهر را به‌عنوان مکان زندگی برگزیند که در آن دسترسی به حاملهای انرژی، نیازهای نخستین بهداشتی، معیشتی و غیره سهل‌تر از روستاست.

کاوه می‌گوید: «یه خونه کاه‌گلی تو روستا داشتیم که هزار تا سوراخ‌سنبله داشت و مملو از انواع حشرات و جنبندها بود. در کنار وضعیت خانه، عدم دسترسی

به نیازهای اولیه نیز مطرح است. یادمه برای خریدن میوه و شیرینی باید به راننده روستا می‌سپاردیم که از شهر برامون بیاره.»

بسیاری از مهاجران روستایی، فرصت شغلی را دست‌مایه خود برای مهاجرت به شهر قلمداد می‌کنند و با اعلام نارضایتی از بی‌بهره‌بودن مشاغل روستایی و طاقت‌فرسا بودن آنها، دستیابی به مشاغل فانتزی‌تر عصر کنونی نظیر مغازه‌داری، دست‌فروشی، ویزیتوری و غیره را در اذهان خود می‌پروراند.

رحیم می‌گوید: «تو روستا فکر می‌کنی که آگه بیای شهر و اینجا کار کنی، درآمدت بیشتره، اما واقعاً اینطور هم نیست. وقتی تو شهر زندگی می‌کنی، خرجت هم بیشتر از روستاس. تازه اینجا متوجه میشی که همیشه مغازه‌دار بشی، چون مغازه‌داری نیاز به سرمایه داره. پس مجبور بری به سمت دست‌فروشی توی شهر. حتی خیابانها الان به زیاله‌گردی مشغول هستند و از اون طریق کسب درآمد می‌کنن.»

رشد مشاغل کاذب شهری چون دست‌فروشی، مسافرکشی با وسایل نقلیه غیرتاکسی و عمدتاً اتومبیل‌های قدیمی و اخیراً نیز جمع‌آوری زباله‌های خشک و قابل بازیافت از جمله میراث قابل ملاحظه مهاجرت از روستا به شهر است. در واقع اشباع بسیاری از فرصت‌های شغلی در شهر سنندج، حاشیه‌نشینان نایسر را به سمت روی آوردن به این مشاغل کاذب ترغیب می‌کند.

فعالیت شبکه‌های راتنی در ساخت‌وساز شهری

نواحی منفصل شهری که در برهه‌ای و در اثر ساخت‌وسازهای بی‌رویه و غیرقانونی فاصله خود را با شهر کم و کم‌تر می‌کند، درنهایت به یک مکان حاشیه‌ای در جوار شهرهای بزرگ تبدیل شده و به همراه خود منبعی از مسائل اجتماعی را به همراه دارد. ناحیه منفصل

شهری نایسر ابتدا صرفاً روستایی کوچک با اراضی کشاورزی و باغی بود که به سبب نزدیکی به شهر، به مکانی برای مهاجران شهرها و روستاهای مجاور شهر سنندج تبدیل شد. بسیاری از مهاجران به سنندج که از عهده تأمین مسکن در داخل این شهر بر نمی آمدند، در نواحی حاشیه‌ای آن از جمله ناحیه نایسر ساکن شدند و به تدریج بدون هرگونه مجوزی از شهرداری و نظام‌مهندسی، اقدام به ساخت‌وسازهای غیرمجاز کردند که در نتیجه آن امروز شاهد انبوه ساختمانهایی هستیم که فاقد هرگونه تأییدیه ساختمانی و سازه‌ای بوده و قانوناً نیز مشمول بهره‌مندی از امتیازات شهری نیستند.

ایوب می‌گوید: «چند سال پیش، نایسر اینطوری نبود. خیلیهایی که از شهرها و روستاهای اطراف برای زندگی به سنندج اوامند، توی نایسر ساکن شدند و کم‌کم با خرید یا غصب زمین، دست به ساخت‌وساز غیرمجاز در آن زدند.»

مهاجرانی که در پی دسترسی به شغل و بهره‌مندی از امکانات شهری از شهرها و روستاهای دور و نزدیک اطراف سنندج به این شهر مهاجرت کردند، غافل از این بودند که بافت کوهپایه‌ای و تپه‌ماهوری این شهر، تأمین زمین برای ساخت‌وساز را در آینده با مشکل مواجه خواهد کرد؛ لذا در مواجهه با معضل گرانی مسکن و همچنین دشواری تأمین مایحتاج زندگی در نقاط مرکزی شهر و نداشتن استطاعت مالی برای رهن و اجاره مسکن در داخل شهر، سکونت در نواحی منفصل شهری از جمله نایسر را ترجیح دادند که به تدریج با رابطه‌بازی و در ازای پرداخت هزینه کم و به‌دور از هرگونه نقشه و جواز ساختمانی اقدام به ساختمان‌سازی در نایسر کردند.

راشد می‌گوید: «من خودم با همکاری یه نفر دیگه یه پولی روی هم گذاشتیم و دو سه سال پیش یه خونه اینجا درست کردیم، باور کنید آگه این خونه رو توی یه شهرکی می‌ساختیم باید کلی پول نقشه و جواز می‌دادیم.»

برخی از ساکنان ناحیه نایسر به خاطر پرداخت نکردن هزینه‌های بالای صدور پروانه احداث ساختمان، صرفاً با همفکری چند بنا و کارگر، نسبت به احداث ساختمانهایی اقدام کرده‌اند که هیچ‌گونه استاندارد ساختمانی در آن رعایت نشده است. این ساخت‌وسازها غالباً بدون در نظر گرفتن سرانه فضاهای عمومی و تفریحی و ورزشی احداث شده‌اند که پیامد آنها، تراکم بالای جمعیتی در محلات این ناحیه است.

کیفسان می‌گوید: «به جاهایی با فاصله بسیار کم میان خونه‌های این سمت و آن سمت کوچه ساختمان‌سازی شده که نمیدونم اگر آتش‌سوزی بشه، چطور خودروی آتش‌نشانی میتونه از آن رد بشه.»

سحر هم گفت: «هرکی به طوری خونه‌شو ساخته، یکی حیاطش جلو، بغلی حیاطش عقبه، این داخل خونه اون رو میبینه، اون یکی، داخل خونه این رو میبینه.»

در واقع، از ابتدا افراد زمین‌دار و دلال در این منطقه بودند که اراضی کشاورزی و باغی را در قطعه‌های کوچک به خریداران فروختند و بدون در نظر گرفتن هرگونه امتیاز خدمات شهری، آنان را به سمت ساخت‌وساز در این نواحی سوق دادند.

ضایع شدن حق به شهر حاشیه‌نشینان

حق به شهر، یک حق بشری است که شامل تعلق یافتن شهر به شهروندان و مشارکت آنان در امور شهری است. قرار گرفتن این حق در چارچوب حقوق بشر به جای حقوق مدنی به این معنا است که هر انسانی صرف‌نظر از جنس، سن، نژاد و ویژگیهای اجتماعی-فرهنگی، تنها به دلیل انسان بودن، شایسته بهره‌مندی از این حق است. حقوق شهروندی که از مصادیق آن می‌توان به لزوم برخورداری برابر از خدمات شهری اشاره کرد، در ناحیه منفصل شهری

نایسر محلی از اعراب نداشته و حاشیه‌نشینان این ناحیه به شدت از کمبود امکانات شهری رنج می‌برند.

سونیا می‌گوید: «اینجا خیلی سخت بشه چند تا باشگاه زنانه مجهز پیدا کرد. تازه اگر هم باشه که من نشنیدم، هزینه‌اش طوریه که خدایا از عهده پرداخت‌اش برنمیان.»

در سالهای اخیر در کنار مهاجرت روستاییان و شهرستانیهای اطراف شهر سنندج به ناحیه نایسر، شاهد مهاجرت و گهگاه نیز تبعید برخی افراد از دیگر استانهای کشور هستیم که سبب بروز مفهومی جدید در این ناحیه تحت عنوان «ما» و «دیگران» شده است. در اینجا «دیگری» یا «دیگران» با خود مفاهیمی چون طردشدگی، در حاشیه قرارگرفتن مضاعف و تبعیض را به همراه دارد.

یکی از مصاحبه‌شونده‌ها می‌گوید: «تبعید و مهاجرت اجباری شهروندان دیگر استانهای کشور در کنار مهاجران داخلی استان، به طور فزاینده‌ای بر یک دوالیته خودی و غیرخودی افزوده است که این می‌تواند در مواقع اضطراری با تنش و کشمکش همراه باشد.»

ایوب نیز می‌گوید: «جایی که یه درمانگاه درست و حسابی نداشته باشه، چند تا پزشک نداشته باشه و یا اینکه نشه در مواقع بحران نظیر آتش‌سوزی و ترکیدگی کپسول‌گاز به آن کمک‌رسانی فوری کرد، یقیناً جای خوبی برای زندگی نیست، مطمئناً تمامی این مردمی که اینجا زندگی می‌کنند، از سر ناچاری و ناداری است، نه علاقه و شور و شعف.»

حق شهروندی ایجاب می‌کند که ساکنان نواحی حاشیه‌ای شهر نیز همچون مرکز‌نشینان

شهری از خدمات مختلف اجتماعی و امکانات لازم نظیر خدمات درمانی، اداری، و سایر تفریحی و ورزشی و خیلی مؤلفه‌های دیگر برخوردار باشند. باین حال ناحیه حاشیه‌نشینی چون نایسر سالهاست که از دریافت خدمات شهری به دور بوده که اگرچه طی دو سه سال گذشته اقداماتی در دست اجرا بوده است اما شدت عقب‌ماندگی آن‌چنان است که نیازمند سالها برنامه‌ریزی و کار مداوم است.

تکثر هویتی حاشیه‌نشینان

مهاجرت از روستاها، شهرها و جاهای مختلف به یک مکان مشخص، چیزی جز چندهویتی و تکثر را به همراه ندارد. در واقع ناحیه‌ای مثل نایسر که پذیرای جمع زیادی از مهاجران با پیشینه‌های مختلف فرهنگی، دینی، اجتماعی، قومی و خانوادگی است، به کانون بالقوه تکثرگرایی هویتی تبدیل شده است که می‌تواند با پیامدهای اجتماعی فراوان برای شهر سنندج همراه باشد.

زهررا می‌گوید: «اگه تا دم کوچه بری و بیای و از هم‌کوچه/بها بیرسی، اهل کجایی، به‌ندرت یه پاسخ مشترک رو دریافت کنی»

این تکثرگرایی در داخل نایسر، ساکنان آن را به این سمت سوق می‌دهد تا تلاش کنند هم‌روستاییهای سابق یا دوستان و اقوام خود را ترغیب به ترک دیار خود و سکونت در کنار آنها در نایسر کنند. درپیش‌گرفتن چنین رویه‌ای در داخل این ناحیه، سبب شکل‌گیری گروههای فرهنگی، قومی و حتی مذهبی با مرزبندیهای مشخص شده که در مواقع بحرانی نیز این شکافها سربرآورده و کانون تنشهای اجتماعی در میان این گروهها می‌شود.

تکثر هویتی مردم در نایسر، سبب شده تا در مواقع بحرانی همچون نزاعها دسته‌جمعی، شاهد تشکیل گروه و تیم برای رویارویی دو خُرده‌گروه فرهنگی، مذهبی، قومی و یا طایفه‌ای

باشیم که این موضوع می‌تواند بسیار خطرناک باشد. تکرر هویتی که نمود عینی آن را می‌توان در نایسر مشاهده کرد، هرگونه انسجام خودجوش را از بین برده و ساکنان این ناحیه را به سمتی سوق می‌دهد که در پی مرتفع‌ساختن دغدغه‌های خود و نهایتاً گروه‌هایی باشند که بدانها احساس تعلق دارند. این موضوع در مواقع حساس و بروز تنش و کشمکش میان افرادی با هویت‌های مختلف، سبب بروز نزاع‌های دسته‌جمعی می‌شود.

ضعف زیرساخت‌های شهری

زیرساخت‌های شهری نظیر بهداشت و درمان، آموزش، امنیت، ترافیک و فراغت از جمله موارد هستند که ضعف در برآورده‌ساختن و تأمین آنها در نواحی حاشیه‌ای شهری، سبب بروز مسائل شهری نظیر فقر، نابرابری، بزه‌کاری و انواع دیگر آسیب‌های اجتماعی می‌شود. نایسر با حجم قابل توجهی از جمعیت، از کانون‌های بحران مسائل شهری است که سالها بی‌تدبیری و رهاسازی آن، منجر به انباشت این مسائل و سرریز آن به داخل شهر سنندج نیز شده است.

سوما می‌گوید: «انگار نایسر فقط مکانی برای جمع کردن یه سری خانواده‌های ندار و رانده از شهر و دیار خود است. اینجا هیچ امکانات شهری‌ای نداره. گهگاه فکر می‌کنم صد رحمت به روستای خودمان که لااقل یه خانه بهداشت درست حسابی داشتیم.»

شهرداری سنندج و دیگر سازمان‌های مرتبط با توسعه مناطق حاشیه‌ای این شهر، اگرچه در برهه کنونی مشغول انجام برخی اقدامات شهری نظیر بهبود معابر (خیابانها و کوچه‌ها) هستند، اما مسائل و مشکلات این ناحیه صرفاً با اقدامات یک نهاد صرفاً قابل حل نیست، بلکه به مشارکت تمامی سازمان‌های ذی‌ربط نیازمند است. در واقع توسعه پایدار شهری باید از مسیر برنامه‌ریزی و تعامل میان سازمان‌های مرتبط با اختصاص اعتبار لازم پیش رود.

زیرساختهای آموزشی/ورزشی از مهم‌ترین مصادیق رشد و توسعه فردی و اجتماعی در هر جامعه‌ای قلمداد می‌شوند که در ناحیه نایسر توجه بسیار کمی بدانها شده است که نتیجه و پیامد آن کودکان، نوجوانان و جوانانی سردرگم و سرگردان در کوچه‌ها و خیابانهای این ناحیه و دیگر نقاط شهر است که این مسئله، آنها را مستعد هرگونه بزه و بی‌هنجاری می‌گرداند.

شکل‌گیری خرده‌فرهنگ بزهکاری

در سالهای اخیر، نایسر به‌عنوان مکانی برای هم‌نشینی این فرهنگها و خرده‌فرهنگهای مختلف عمل کرده که نتیجه مشهود آن به‌زعم بسیاری از کارشناسان آسیبهای اجتماعی، رشد و گرایش فزونی به ارتکاب بزهکاری و میل به جرائم خرد و درشت برای مقاصد مختلف است.

سارا می‌گوید: «اطراف خودم رو که نگاه می‌کنم، چیزی جز هرج و مرج و آشفتگی نمی‌بینم. روزی نیست خبر نیاد از اینکه یکی اینجا خودش رو کشته، یکی طلاق گرفته، همسایه بغلی معتاد شده، اون بیکاره و افتاده به زیاله‌گردی، یکی خواهرش رو به خاطر مسائل ناموسی کشته.»

در نواحی چندفرهنگی حاشیه‌ای، انحرافات اخلاقی نیز به بدترین شیوه‌ها نمود پیدا می‌کند. افراد این نواحی به این خاطر که هرکدام از جایی و با پیشینه‌ای خانوادگی در کنار هم جمع شدند، سریع به هم اعتماد کرده و رازهای مگوی خود را پیش هم افشا می‌کنند که در ادامه می‌تواند بسیاری مسائل ناموسی و انحرافات اخلاقی دیگر را به همراه داشته باشد. برخی ساکنان مناطق حاشیه‌نشین چون نایسر، با علم به اینکه دخالت در امورات همسایگان می‌تواند منجر به بروز تنشهای خانوادگی یا دعوای محله‌ای شود، اما باز هم همواره می‌کشوند از مسائل همدیگر خبردار شوند. در واقع محلاتی این‌چنینی با این

مشخصه‌ها در کنار ده‌ها بزه و خلافکاری دیگر همچون سرقت، دزدی، نزاع و حتی قتل، جولانگاهی از بزه‌کاران است.

ایوب می‌گوید: «تعداد خلافکارها توی نایسر آنقدر زیاد شده که پلیس نیز نمی‌تواند امنیت این ناحیه را به طور کامل تأمین کند. از طرفی نیز حجم جرم و بزهکاری آنچنان بالاست که برخی از جرائم بین مردم عمومی و عادی شده است.»

درواقع تعدد جرم و بزهکاری در نایسر، نوعی عادی‌انگاری جرم در این ناحیه را به همراه دارد و در کنار اینکه آموزش‌دهنده نوعی کژکرداری به فرزندان است، امنیت اجتماعی دیگر نقاط شهر را با خطر مواجه می‌کند، زیرا بزه‌کاران صرفاً فعالیت خود را بدان ناحیه محدود نمی‌کنند و به تدریج فعالیت‌های خود را به دیگر نقاط شهر بسط می‌دهند.

رواداشتن انگ اجتماعی بر حاشیه‌نشینان شهری

انگ اجتماعی می‌تواند سه پیامد مهم را به دنبال داشته باشد: ابتدا، اعمال انگ اجتماعی بر دیگران، از دست رفتن پایگاه اجتماعی افراد داغ‌خورده را به همراه دارد و در سلسله‌مراتب اجتماعی، جایگاه آنها را تنزل می‌بخشد به طوری که می‌تواند تمامی فرصت‌های اجتماعی آنها را اعم از انتخاب شغل، تعلق گروهی، انتخاب همسر، انتخاب دوست و بسیاری فرصت‌های دیگر را برای آنها از بین ببرد. دوم، تبعیض ساختاری است که می‌تواند پیامدهای منفی برای افراد داغ‌خورده به همراه داشته باشد، این تبعیض با باورهای قالبی همراه است که برای فرد در جامعه محدودیت زیاد ایجاد می‌کند. سوم، برخورد سایر افراد با افراد داغ‌خورده است که می‌تواند خارج از یک کلیشه ساده باشد و زندگی افراد را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. حاشیه‌نشینان شهری به سبب مکان و نوع زندگی‌شان همواره در معرض انواع انگ‌های اجتماعی قرار دارند که هر کدام از اینها می‌تواند بر آینده آنها اثربخش باشد.

سارا می‌گوید: «یه بار یکی از فامیلامون به مادرم گفته بود که یکی میخواسته بیاد خواستگاری سارا، ولی همین‌که خانواده‌اش فهمیدن خانواده سارا توی نایسر زندگی می‌کنند، پشیمان شدن.»

سکونت در نایسر به‌مثابه‌انگی کاری عمل می‌کند که انگ‌خورده را از بسیاری فرصتهای کاری و اجتماعی و حتی زندگی بازمی‌دارد. تصور زندگی در نایسر برای شهروندان سنندج به‌مثابه‌زندگی در جایی مملو از جرم و بزه است که افراد بی‌گناه نیز حتماً از آن متأثر می‌شوند.

نواحی حاشیه‌نشین شهری همواره به‌عنوان مکانهایی در اذهان عمومی انگاشته می‌شوند که گویی تمامی مسائل و مشکلات اجتماعی شهر از آنجا نشئت می‌گیرد. حاشیه‌نشینان هم مورد جور و جفای ساختاری قرار می‌گیرند و هم مورد کم‌لطفی همشهریان خود. حاشیه‌نشینان در نتیجه وضعیتی انگ می‌خورند که خود در وقوع آن نقشی نداشته‌اند و در واقع، طعمه هر چیزی غیر از اراده خود شده‌اند.

بنیادگرایی دینی/مذهبی

افراط‌گرایی مذهبی از جمله مسائلی است که می‌تواند در بستر مناطق حاشیه‌نشین رشد یابد. این مناطق به سبب مرزبندی مشخصی که با شهرها دارند، مستعد رشد هسته‌های افراط‌گرایی دینی و تشکیل محافل و مجالس آیینی مجزا در مکانهای مشخص نظیر مساجد و کلاسهای آموزشی دینی هستند. ناحیه نایسر از جمله مکانهایی است که در آن می‌توان چنین فضاهایی را یافت.

علی‌اکبر در این باره می‌گوید: «اینجا به خاطر اینکه هرکسی از جایی اومده، با چنددستگی دینی و مذهبی ساکنان مواجه هستیم. حتی بعضیها تو همین ناحیه، جذب گرایشهای تندرو میشن.»

برخی مساجد در نایسر از استقلال نسبی برخوردار هستند و به عنوان مکانی برای ادای فرایض دینی مشترک، سخنرانیها، محافل آموزه‌های اعتقادی عمل می‌کنند که در آن، عقاید بنیادی - به ویژه سلفیت - و تندرویی مذهبی به پیروان آموزش داده می‌شود. این استقلال مساجد به نوعی، اقتدار را برای پیروان این مکتب به همراه آورده است. گهگاه گروههای سلفی در نایسر با یقین به حقانیت اعتقادات خود، دست به ارشاد دیگر مردم با عقایدی متفاوت می‌زنند که همین امر منجر به بروز نزاعهای دسته‌جمعی و کاهش امنیت اجتماعی افراد در این ناحیه می‌شود.

تعمیق الگوی یادگیری هم‌سالان

نواحی منفصل شهری مکانهایی مستعد ترویج بزه و جرم و یادگیری آن هستند. نبود امکانات رفاهی و ورزشی مناسب سبب می‌شود تا نوجوانان و جوانان در نایسر اوقات فراغت خود را در کنار هم‌سالان خود در کوچه‌ها و خیابانهای این ناحیه و با مشاهده انواع مصادیق جرم خصوصاً اعتیاد و فروش مواد مخدر سپری کنند.

سارا می‌گوید: «اینجا معتادان راست‌راست توی خیابونها و کوچه‌ها تردد دارند».

خرید و فروش مواد مخدر در ملاءعام انجام میشه».

در مناطق حاشیه‌نشین به سبب نبود نظارت کافی و وجود بسترهای ارتکاب جرم، الکلیسم و اعتیاد از جمله مسائل و مشکلاتی هستند که به‌وفور می‌توان آنها را در مکانهای عمومی مشاهده کرد. ناحیه نایسر به این خاطر که از اندک نظارت انتظامی برخوردار است و همواره محل تجمع افراد خلاف‌کار از تمامی نقاط شهر است.

بحث

وضعیت موجود در ناحیه منفصل شهری نایسر را باید به شکل پدیده و مسئله پیچیده کثیرالابعادی ملاحظه کرد که ابعاد و زوایای آن در ارتباط تنگاتنگ با یکدیگر در حال تعمیق مسئله و تشدید چالش در این ناحیه هستند. نایسر، نمونه ایده‌آلی از وضعیت یک منطقه حاشیه‌ای با تمام چالشها، کاستیها، نمودها و پیامدهای آن است. در اشکال مختلف می‌توان این ایده‌آل تایپ بدقواره از زیست شهری را مورد واکاوی قرار داد؛ کماینکه نتایج مطالعه حاضر نیز بر این وضعیت صحنه گذاشته‌اند. این ایده‌آل تایپ انحرافی، وجوه اشتراک بسیاری با حاشیه‌های سایر مناطق ایران دارد. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که وضعیت به‌هیچ‌عنوان مطلوب نیست.

ناحیه نایسر با داشتن جمعیتی قابل‌توجه، همچنان از داشتن بیمارستانی کوچک یا درمانگاهی تخصصی بی‌بهره است. نبود مراکز درمانی مناسب در کنار امتناع غالب پزشکان از ارائه خدمات پزشکی در این ناحیه، ساکنان آن را ملزم به رفت‌وآمد مکرر با هسته مرکزی سنندج کرده است. البته در کنار خدمات پزشکی اندک نیز باید به خدمات سلامت ضعیف در درمانگاههای بهداشت در این ناحیه اشاره کرد که انجام اعمالی چون غربالگری نوزادان و مادران باردار، معاینات پزشکی و غیره را غالباً با چالشهای جدی مواجه می‌کند. به لحاظ برخورداری از امکانات و خدمات شهری نظیر خدمات حمل‌ونقل عمومی، فضاهای تفریحی، کتابخانه، باشگاههای ورزشی، استخر، زمینهای بازی و غیره نیز وضع مناسبی ندارد جمعیت نوجوان و جوان نایسر، بی‌بهره از امکانات لازم برای گذران مطلوب وقت خود هستند. بسیاری از نوجوانان و جوانان این ناحیه به خاطر نبود فضاهای ورزشی و حتی فضاهای آموزشی مناسب با هزینه پایین، به اعمالی چون خیابان‌گردی و کوچه‌گردی، نزاع و دعواهای فردی و جمعی، همکاری با باندهای موادفروشی تُرد، روی آوردن به بنیادگرایی

اعتقادی و انواع جرائم روی می‌آورند. حمل و نقل در داخل نایسر و به داخل و بیرون از آن نیز از جمله مسائل مشکل ساز دیگر است.

بسیاری از مهاجرانی که در نایسر سکونت دارند، با خرید خودروی شخصی (غالباً خودروهای اسقاطی پیکان و پراید) دست به مسافرکشی در داخل و خارج از نایسر می‌زنند. نبود سرانه فضای سبز کافی برای مردم این ناحیه نیز از جمله مسائل این ناحیه در برخورداری از خدمات شهری مناسب است. نبود پارکهای خانوادگی سبب شده تا خانواده‌ها در این ناحیه یا برای گذران شبهای طولانی تابستان یا به پارکهای موجود در سنندج روی آورند، یا لاجرم در خانه بمانند. از دیگر معضلات این منطقه، نبود فضاهای آموزشی برای نوجوانان است؛ فضاهایی چون آموزشگاههای زبانهای خارجی، کتابخانه‌ها، کافه‌کتابها و غیره. نبود چنین فضاهایی نیز از جمله زمینه‌های مؤثر دیگر در سوق دادن نوجوانان و جوانان به رفتارهای خطرناک است.

به لحاظ احساس امنیت اجتماعی نیز وضعیت نایسر چندان مناسب نیست. فعالیت پنهان و آشکار موادفروشان، تردد آشکار معتادان متجاهر، فعالیت گروههای بنیادگرای دینی-اعتقادی، رواج فسادهای اخلاقی و بسیاری مسائل و مشکلات دیگر نیز احساس امنیت اجتماعی خانواده‌های ساکن در این ناحیه را به طور محسوسی کاهش داده است. بسیاری از خانواده‌ها با اشاره به این مسائل، نسبت به آینده فرزندان خود نگرانی جدی دارند. در واقع، وجود تمامی این مصادیق برهم‌زننده امنیت اجتماعی، ضمن ایجاد مشکل و دغدغه برای ساکنان این ناحیه، دل‌مشغولی پلیس نسبت به این موضوع را نیز تا حد زیادی بالا برده است. نبود ایستگاهها یا کلانتریهای کافی (نایسر صرفاً یک کلانتری با حوزه استحفاظی گسترده دارد) و یا ایستگاههای کنترل ترافیک در داخل این ناحیه، سبب شده تا در مواقع بحران پلیس نتواند به‌موقع در محل حاضر شود.

با توجه به مصاحبه‌های انجام شده می‌توان گفت که تجربه‌زیسته ساکنان نایسر سراسر

رنج، فقر، خشونت، نابرابری، نداری، نابرخورداری و احساس ناشی از فراموشی و طردشدگی است. ساکنان نایسر با اشاره به زندگی سراسر رنج و توأم با نگرانی و دغدغه نسبت به آینده خود و فرزندانشان، نایسر را به‌مثابه جولانگاهی از هر آنچه مایه انحراف و کژرفتاری و ناهنجاری است، بازنمایی می‌کنند. آنان با اشاره به سالها بی‌تفاوتی مسئولان نسبت به سروسامان دادن به وضعیت نایسر، خروج از بحران کنونی را در گرو همکاری تمام‌عیار مسئولان، همکاری مردم نایسر و حضور همه‌جانبه سازمانهای دولتی و مردم‌نهاد می‌دانند. آنان با اشاره به نبود زیرساختهای لازم توسعه در فضای داخلی نایسر، به فعلیت‌رسیدن هرگونه اقدام در نایسر را مستلزم اقدامات زیرساختی می‌دانند.

نقاط اشتراک و افتراقی میان پژوهش حاضر و پژوهشهای ذیل وجود دارد. در یافته‌های پژوهش به مسئله رانت و فساد اداری در برخی سازمانهای مرتبط و پیامدهای آن همچون صدور بی‌رویه و غیرقانونی پروانه‌های ساخت‌وساز پرداخته شده که با پژوهشهای هدایت (۲۰۲۲)، واساروس و لِنرت (۲۰۲۲) و کمان‌رودی و جعفرپور (۲۰۲۰) هم‌پوشانی دارد. البته خلأ قوانین شفاف در این بخش و دورزدن قوانین در این حوزه نیز مورد اشاره قرار گرفته که با یافته‌های پژوهش جمینی و همکاران (۲۰۲۲) نیز هم‌پوشانی دارد.

در این پژوهش همچون پژوهش باینگانی (۲۰۲۰) به بحث دریافت انگ اجتماعی و طردشدن از میدان شهر نیز اشاره شده است که طی آن، حاشیه‌نشینان از شهر رانده شده و برچسب حاشیه‌نشینی دریافت می‌کنند که با خود پیامدهای مختلف دارد. بی‌اعتمادی به ساختارهای تصمیم‌گیر و برنامه‌ریز شهری از جانب حاشیه‌نشینان و احساس دل‌زدگی و استیصال از زندگی در حاشیه شهر سنندج از دیگر نتایجی است که هم در این پژوهش و هم در پژوهش محمدی و اداک (۲۰۱۹) به آنها اشاره شده است.

مسئله زیست‌سلامت نیز در قالب خلأ زیرساختهای بهداشتی و درمانی کارآمد در نواحی حاشیه‌نشین هم مورد تأکید پژوهش خیاط و همکاران (۲۰۱۷) بوده و هم بخشی از نتایج این

پژوهش است. تغییر فرهنگ روستایی سنتی نایسر به فرهنگ متکثر و مستعد بزه کنونی نیز با نوعی تضاد بین نسلی همراه بوده که آبخور بسیاری از تنشها و خشونتها است؛ به طوری که هم در این پژوهش و هم در پژوهش هلاوچک و همکاران (۲۰۱۹) بدان پرداخته شده است. حال در کنار تمامی مسائل مورد اشاره، مسئله جدی رشد بنیادگرایی دینی و استقلال برخی مساجد در نایسر و اقدامات این گروهها در عضوگیری، چالشی جدی را به وجود آورده است؛ به طوری که هرگونه تنش و مقاومت از جانب دیگر شهروندان نایسر با پاسخ خشونت آمیز بنیادگرایان این ناحیه همراه خواهد بود. به علاوه، پدیده اخیر، مسئله تبعیذهای ساکن در نایسر است که نه تنها بر تکثرگرایی هویتی این ناحیه افزوده، بلکه رشد جرائم گروهی (گروههای فروشنده مواد مخدر، باندهای فساد اخلاقی و غیره) را نیز به دنبال داشته است. از طرفی نیز خلأ برنامه‌های منسجم بدیلی برای تقلیل مسائل و مشکلات این ناحیه، این انگاره را در اذهان متبادر می‌کند که گویا قرار نیست مسائل این منطقه مرتفع شود.

در نهایت با تأکید بر مفهوم «حق به شهر» لوفبور می‌توان گفت که در چارچوب این مفهوم، تمامی شهروندان حق برخورداری از تسهیلات و حقوق شهروندی را دارند. اما در ناحیه نایسر این حق به طُرُق مختلف نقض می‌شود. به عنوان نمونه، بسیاری از خانواده‌ها در این ناحیه از حق برخورداری از مراکز آموزشی و بهداشتی درمانی مناسب بی‌بهره هستند. خلأ زیرساختهای مناسب آموزشی و بهداشتی همواره ارائه هرگونه خدمات مرتبط را با مشکل جدی مواجه کرده و خانواده‌هایی که از استطاعت مالی برخوردار باشند به شهر سنج مراجع کرده و خانواده‌هایی که از توان مالی لازم برخوردار نباشند باید با اندک امکانات موجود به سر برند.

در نایسر مطابق با مفهوم «حق به شهر» زنان تقریباً هیچ‌گونه حقی برای حضور در فضاهای عمومی ندارند. فضای عمومی در نایسر همواره فضایی آسیب‌زا و توأم با تهدیدات، استرس و دلهره برای زنان است. زنان در این فضا عملاً به حاشیه رانده شده و این مردان

هستند که به صورت تمام و کمال فضا را در اختیار دارند. حق مشارکت در توسعه شهری نیز به هیچ عنوان برای نایسریها وجود ندارد. تمامی برنامه‌های حوزه‌های مختلف بهداشتی-درمانی، آموزشی، انتظامی، شهرداری، رفاهی و خدماتی از جانب سازمانها و کارشناسانی تهیه، تدوین و اجرایی می‌شود که یا پایگاهی سکونتی-مطالعاتی-اجرایی در نایسر نداشته و یا هیچ اطلاعات میدانی و یا تجربه‌زیسته از حضور در این ناحیه را ندارند. لذا غالب این برنامه‌ها از بالا به پایین بوده و ماهیت تجویزی دارند که عملاً منتج به شکست می‌شوند.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

یعقوب احمدی در بخشهای نظری و روشی؛ پرویز سبحانی در بخشهای نظری، روشی و تحلیل یافته‌ها و فرهاد ابراهیمی در بخشهای گردآوری داده‌ها و انجام مصاحبه‌ها در پژوهش حاضر مشارکت داشتند.

منابع مالی

برای تهیه این مقاله، هیچ‌گونه حمایت مالی‌ای از هیچ نهاد یا سازمانی دریافت نشده است.

تضاد منافع

در این مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی در میان نویسندگان وجود ندارد.

پیروی از اخلاق تحقیق

در این مقاله همه حقوق مربوط به اخلاق تحقیق رعایت شده است.

- Gemini, D.; Jamshidi, A. and Abdul Maliki, M. (2022). Identifying the challenges of informal settlement and providing operational solutions to improve it in Kurdistan province (case study; separate urban area of Naysar). *Urban Planning Scientific Research Quarterly*, 12(47), 111-130. doi: 10.30495/jupm.2021.27932.3875 (in Persian)
- Hedayat, O. (2022). The Process of the Physical Spatial Development of Marginalization and the Formation of Land Disputes (Institutional Ethnography of Marginalization in the Isolated Area of Naysar Sanandaj City). *Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning*, 7(21), 121-159. doi: 10.22054/urdp.2022.65073.1398
- Kamanroodi, M., & Jafarpour Ghalehtimouri, K. (2020). The effect of rent in urban land and housing value and the building violations in Sanandaj city in Iran. DOI:10.7336/academicus.2020.22.06
- Mohammadi, J., & Adak, S. (2019). Urban Slums and the Experience of Social Suffering (Case Study: Nayssar in Sanandaj). *Social Sciences*, 26(86), 157-184. doi: 10.22054/qjss.2019.39701.2046 (in Persian)
- Safari, K. and Awad-nia, M. (2021). Dramas of marginalized people: living in the middle of anger and suffering (case study: Naysar Sanandaj). *Sociological Studies Quarterly*, 28(1), 253-280. (in Persian)
- Vasárus, G.L., and Lennert, J. (2022). 'Suburbanization within city limits in Hungary: A challenge for environmental and social sustainability', *Sustainability*, 14: 8855. <https://doi.org/10.3390/su14148855>
- Bayngani, b. (2020). Realistic explanation of mediating platforms and mechanisms in the formation of social harms (case study: Naysar district of Sanandaj). *Sociological Studies Quarterly*, 27(1), 77-110. doi: 10.22059/jsr.2020.78506 (in Persian)
- Hlaváček, P., Kopáček, M. and Horáčková, L. (2019). 'Impact of suburbanisation on sustainable development of settlements in suburban spaces: Smart and new solutions', *Sustainability*, 11: 7182. <https://doi.org/10.3390/su11247182>
- Khayat, S., Dolatian, M., Navidian, A., Mahmoodi, Z., Sharifi, N. and Kasaeian, A. (2017). 'Lifestyles in suburban populations: A systematic review', *Electronic physician*, 9: 4791. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5586995/>
- Klausen, J. E., and Røe, P. G. (2012). Governance and change on the urban fringe—special issue of *Urban Research & Practice*. *Urban Research*

- & Practice, 5(1), 1-5. <https://doi.org/10.1080/17535069.2012.656445>
- Kovács, Z., Farkas, Z. J., Egedy, T., Kondor, A. C., Szabó, B., Lennert, J., Baka, D., & Kohán, B. (2019). Urban sprawl and land conversion in post-socialist cities: The case of metropolitan Budapest. *Cities*, 92, 71-81. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.03.018>
 - Mabuza, M. P., & Mabuza, M. P. (2020). The UN Millennium development goals (MDGs) and sustainable development goals (SDGs). *Evaluating International Public Health Issues: Critical Reflections on Diseases and Disasters, Policies and Practices*, 77-103. https://doi.org/10.1007/978-981-13-9787-5_4
 - Popescu, C. (2020). 'Back to the village': the model of urban outmigration in post-communist Romania. *European Planning Studies*, 28(6), 1200-1218. <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1645815>
 - Rusanov, A. V. E. (2015). Russian specifics of dacha suburbanization process: Case study of the Moscow region. *Economic and Social Changes: Facts, Trends, Forecast* (6), 232-245. DOI: 10.15838/esc/2015.6.42.15
 - Spórna, T. (2018). The suburbanisation process in a depopulation context in the Katowice conurbation, Poland. *Environmental & Socio-economic Studies*, 6(1), 57-72. <https://doi.org/10.2478/enviro-2018-0007>
 - Fishman, R. (2008). *Bourgeois utopias: The rise and fall of suburbia* (Basic books).
 - Dovey, K., Van Oostrum, M., Chatterjee, I., and Shafique, T. (2020). 'Towards a morphogenesis of informal settlements', *Habitat International*, 104: 102240. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2020.102240>
 - Pourmohammadi, M.R., and Jahanbin, R. (2009). Continuation of Informal settlement and the Approach of Enablement as the Latest Strategy to Solve the Problem (Case study; Tabriz), *Journal of Geographical Chashmandaze-e-Zagros*, 1(1): 33-52
 - Hamshahri newspaper online. (2021). Narrative of marginalization in thirty provinces, <https://www.hamshahronline.ir/news/612033>. (in Persian)
 - IRNA news agency. (2019). Kurdistan's marginal population is outpacing the official population. <https://www.irna.ir/news/84211044/>. (in Persian)
 - Student news agency. (2023). Four provinces with more than one mil-

- lion marginal residents. <https://snn.ir/fa/news/1042661>. (in Persian)
- Lefebvre, Henri. 1996. 'The right to the city', Writings on cities, 63181.
 - Lefebvre, Henri. 1991. 'translated by Donald Nicholson-Smith', The production of space: 380-3.
 - Information base of Sanandaj municipality. (2022). Population Growth Rate in Naysar. <https://www.e-sanandaj.ir/fa-IR/DouranPortal/1/news/view/13881/3338/Staging>. (in Persian)

